

e-ISSN: 2148-4899

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Pamukkale University Journal of Divinity Faculty

7 /1 (Bahar 2020): 72-87

YAHUDİLİĞİN ERKEK EGEMEN ANLAYIŞI

Male-Dominate Understanding of Judaism

Muhammed İsmail HİÇYILMAZ
İsmet EŞMELİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Dinler Tarihi), m.hicyilmaz96@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-5575-4729.
Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Bilim Dalı, esmeliismet@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-4551-0309.

Hakemler / Referees:

Dr. Öğrt. Üyesi Mürsel ÖZALP / Bolu AİBÜ İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğrt. Üyesi Şevket ÖZCAN / Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 12 Mayıs / May 2020
Kabul Tarihi / Accepted: 24 Mayıs / May 2020
Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / July 2020
Cilt / Volume: 7
Sayı / Issue: 1
Sayfa / Pages: 72-87

Atıf / Cite as: Hiçyılmaz, İsmail M.; Eşmeli, İsmet. Yahudiliğin Erkek Egemen Anlayışı [Male-Dominate Understanding of Judaism]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 72-87.

Doi: <https://doi.org/10.17859/pauifd.735937>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, İthenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with İthenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

www.dergipark.gov.tr/pauifd

Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 7 (1) 2020: 72-87

YAHUDİLİĞİN ERKEK EGEMEN ANLAYIŞI

İsmet EŞMELİ*
Muhammed İsmail HİÇYILMAZ**

Öz

Dinlerde insanın anlam ve değeri genel itibariyle kutsal metinlere göre belirlenir. Dolayısıyla insanlar da inandıkları dinin öğretilerine göre çevresini, kendisini, karşısındakini anlamlandırır ve onlara değer verir. Yahudi geleneğinde erkek ve kadının konumlarının belirlenmesinde, öncelikle Yahudiliğin insan anlayışı belirleyici olmuştur. Ayrıca bu dine göre hem erkeğin hem kadının yaratılış mahiyeti ve yaratılış gayesi bulunmaktadır. *Tanah*'ta yer alan ve her iki cinsin görev ve sorumluklarını belirten ifadeler, Yahudi toplumunda erkek ve kadının konumunu oluşturmuştur. Yaratılış sonrasında kadının yapmış olduğu kabul edilen hata, Yahudilikte erkeğin egemen olup kadın üzerinde hâkimiyet kurmasına sebep olmuştur. Bu durum, sosyal hayatın her alanında olduğu gibi dini sorumluluk ve cezalarda da görülmektedir. Mabette ibadete katılma, evlenme, neslin devamını sağlama, şahitlik, miras gibi birçok alanda erkek hâkimiyeti vardır. Dini metinler üzerine eğitim ve mabetlerde görev almak erkelerin tekelindedir. Modern dünya erkek egemenliğiyle alakalı bazı değişiklikler de söz konusu olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Erkek, Koca, Egemenlik, Kadın, Tanah, Talmud.

Male-Dominate Understanding of Judaism

Abstract

In religions, the meaning and value of man are determined according to the sacred scriptures generally. Therefore, according to the teachings of the religion they believe in, people make sense of their surroundings, themselves and others. In determining the positions of men and women in the Jewish tradition, the human understanding of Judaism was primarily determinant. In addition, according to this religion, both man and woman have a way of creation and creation purpose. Statements in *Tanakh*, stating the duties and responsibilities of both sexes, formed the position of men and women in the Jewish community. The mistake, accepted by the woman after creation, led the man to dominate and establish dominance the woman in Judaism. This situation is seen in religious responsibilities and punishments, as in all areas of social life. There is male domination in many areas such as attending prayer, getting married, maintaining the generation, witnessing, and legacy. Training on religious texts and taking part in shrines are only under the men's responsibility. There have also been some changes to the modern world male domination.

* Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Bilim Dalı, esmeliismet@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-4551-0309.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Dinler Tarihi), m.hicyilmaz96@gmail.com, Orcid No: 0000-0002-5575-4729.

Keywords: Judaism, Man, Husband, Domination, Woman, Tanakh, Talmud.

STRUCTURED ABSTRACT

The existence of the human and the universe has taken its place among the most attention-grabbing subjects in every period. Religions also contain explanations about this subject. As a matter of fact, in the first chapter of the holy book of Judaism, Tanah, which is one of the main sources of our research, the creation of the universe and human is also discussed. In Tanah, the creation of man is mentioned in four places, but there are two different forms of expression about the creation of man, namely man and woman were created together and the woman was created after the man. The creation of the man (Adam) as the first human, then the creation of the woman (Eve) from him and for him is the creation story that is widely accepted. Specifically, expressions indicating the duties and responsibilities of both sexes in Tanah formed the position of men and women in the Jewish community. The mistake made by women after creation led the man to dominate and dominate the woman in Judaism. This situation felt itself in every area of social life.

Although the creation of man is described in the scriptures, there are some practices about men and women. These practices are handled and applied differently according to the societies and conditions. These different practices have had a positive and negative impact on men and women, either in their religious or legal or social life, and have caused the woman to remain in a secondary plan, especially after men. One of the reasons for this research is to clarify the relationship between the broad freedoms given to the Jewish man with the religious and cultural past. In our study, we analyzed the dominance of the man, the high privilege and value given to him based on the holy books of Judaism. In the Jewish tradition, we tried to identify what matters are superior to women and the source of this. In the introduction of our article, we discussed the position, differences and similarities of man in some other religions. In order to base the issue, we have taken into account the creation story of the human in Tanah, which explains that men have a different status than women. Based on this information, we have examined the position and attitudes towards women in many areas such as creation, worship, marriage, divorce, maintaining the generation, witnessing, and heritage, which are included in the oral and written sources of Judaism and where the man is more prominent in social society.

In the Jewish tradition, there are studies about the position of women. However, it has been determined that the study on the male-dominated understanding of Judaism is not sufficient. Studies are needed to examine this issue in detail in terms of different scopes. We think that this study is a beginning on the subject. In fact, when looking at the basic Jewish sources carefully, it is determined that there is a positive and negative attitude towards women. Although this is the case, it is known that an important part of the works of both Jewish religious scholars and scholars of other religions and cultures that are influenced by Judaism are reflected in the predominance of the superior status of the man in Judaism and the negative approach about women and their annotations and pests were made. If this is not caused by ignorance, there is another problem, if it is done on purpose there is another problem.

Not only with the religious dimension of this issue; I believe that it should be examined with its dimensions in sociological, psychological, economic, political and cultural fields. For this reason, some studies on the location of Jewish women have been put forward. However, the status of the Jewish man is explained on what women are not. In this study, we dealt with the Jewish man himself. First, we introduced the male-dominated understanding of Judaism. Finally, in this context, it can be said that our article has a function beyond explaining the superiority of the man in Judaism to women. It is: whether this study is influenced by the conception of Islam, the dominant male dominant and negative women, which has continued in Judaism for centuries; If it is affected, it will contribute to the comparative studies to determine how much it is

affected. In summary, we can say that, for believers, the interpretation of these expressions from different perspectives in the historical process as well as the expressions in their holy text are effective in determining the position of the man or woman in society. Both religious texts and other factors were the determining factors in the formation of the male-dominated understanding of Judaism.

Keywords: Judaism, Man, Husband, Domination, Woman, Tanakh, Talmud.

GİRİŞ

İlk insanla birlikte insanoğlu, her şeyin merkezinde yer alan bir unsur olmuştur. Evreni, hayatı, eşyayı, zamanı mekânı anlamlandıran yine insan olmuştur. Bu sebeple insan, hem kendinin hem etrafında olup bitenlerin hem de diğer varlıkların anlam ve değer kazanmasında hep özne konumundadır. İnsan zihninin oluşmasında, değer algısının şekillenmesinde farklı unsurlar etkili olmuştur. Hatta bu kaynaklardan gelen bilgiler doğrultusunda insan kendinin kim olduğunu, yaşamının ve ölümünün ne anlam ifade ettiğini öğrenir. Dünyanın ve ötesinin durumu hakkında bir değer yargısına sahip olur. Din, insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Çünkü din, insana yaratılışının neden ve amacını sunmuştur. İlk insanla birlikte var olduğu bilinen din, insanın mahiyeti hakkında bilgiler içermektedir. Özellikle Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi dinlerin insanın yaratılış neden ve amacında ayrıldığı noktalar olmakla birlikte benzer yönleri daha ağırlıkta olduğu görülmektedir. Âdem'in ve Havva'nın yaratılması ile ilgili olarak bu dini geleneklerde benzer anlatımların olduğu açıktır.

Yahudiliğe göre, Âdem'in yaratıldıktan sonra yalnızlıktan kurtulması ve yarım kısmını tamamlaması için Tanrı tarafından onun kaburga kemiğinden Havva yaratılmış ve Âdem, Havva'yı kendinden bir parça olarak görmüş ve sahiplenmiştir. Yahudilikteki erkek ve kadın arasındaki farkın temelinde de bu yaratılış anlayışı yer almaktadır. Bu anlayışa göre erkek, kadından üstündür, onun efendisidir ve ona sahip çıkması gerekmektedir. Yine erkeğin üstün, kadının ise zayıf karakterli olduğunu gösteren bir diğer ifade ise, Tanrının yasak ettiği ağaçtan yılanın telkiniyle kadının yemesi ve yemesi için kocasını da ayartmış olmasıdır. Bunun neticesinde erkek, kadın karşısında üstün olmuş; kadına ise yaptıklarının cezası Tanrı tarafından verilmiştir.¹ Bu iki anlatımdan hareketle genel olarak Yahudi geleneğinde erkek egemenliği söz konusu olmuştur. Bu egemenlik, neredeyse sosyal alanın ve dini yükümlülüklerin her alanında yansıma bulmuştur. Günümüzde ise, erkek-kadın eşitliği konusunda belli oranda bazı yenilikçi kabuller olmakla birlikte *Tanah*'taki ifadelerden kaynaklı olan yılların getirdiği erkek egemen anlayışı tam anlamıyla kırılmış değildir. Çünkü kutsal metinlerdeki telkinlerin dindar insanların algısı üzerindeki etkisi yadsınamaz. İnanan kişilerin zihin yapısı, toplum anlayışı, aile yapısı, ticaret algısı gibi unsurların belirlenmesinde inandıkların dinin kutsal mesajları belirleyici bir unsurdur.

1. Bazı Dinlerde İnsan

İnsanın değer ve anlam bulması genel itibariyle kutsal metinler tarafından belirlenmektedir. Her dini gelenekte insan hakkında birçok açıdan farklılıkların

¹ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 3/1-16.

olduğu gibi benzerlikler de vardır. Hinduizm’de her insan farklı kastlar içinde bedenleşmektedir. Bu kastların belirlenmesinde Hinduizm’deki yaratılış anlayışı belirleyici olmuştur. Bu yaratılış anlayışına göre, Brahmanlar (Rahipler, Din adamları) Brahma’nın ağzından, Kşatriyalar (Hükümdar Sülalesi ve Savaşçılar) Brahma’nın kollarından, Vaisyalar Brahma’nın midyesinden, Sudralar (İşçiler) da Brahma’nın ayaklarından yaratılmıştır. Bu farklı yaratılış kaynağına uygun olarak her kasta ait insanların görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Kurtuluş için takip edilmesi gereken yol dahi doğuştan ait olunan kasta göre değiştiği gibi yaş ve cinsiyetine göre de farklılık göstermektedir.² Budizm’de, varlıkların herhangi bir neden ya da koşula bağlı olmaksızın manevi olarak saf bir şekilde meydana gelmesinden dolayı insanın doğuş itibarıyla kendisinde olan şeyler ne kendisinin ne de başkasının eylemine bağlıdır.³

İlk insan, ilk insanın yaratılışı, farklı cinslerin -erkek-kadın- yaratılışı, yaratılıştaki gayeleri, her cinse biçilen rol ve sorumluluklar gibi hususlar dinlerin müntesiplerine sunduğu kutsal bilgiler arasında yer almaktadır. Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet açısından ilk insan Âdem’dir. Ham maddesi olan topraktan yaratılmıştır. Havva ise, Âdem’in kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Havva’nın yaratılıştaki amacı da Âdem’in eşi, yardımcısı olmasıdır. Bu dinlere göre ilk insan, mükemmel bir şekilde yaratılmıştır. Yahudiliğe göre diğer varlıklar “iyi” şekilde ifade edilmekle birlikte Âdem “çok iyi” olarak vasıflandırılmaktadır.⁴ Havva’nın yasak ağaçtan yemesi, Âdem’e yedirmesi ve kaburga kemiğinden yaratılması gibi etmenlerin onun Âdem’e göre aşağı bir durumda algılanmasına sebebiyet vermiştir.

2. Tanah’ta Yaratılış ve İnsan

Yahudiliğin yaratılışla ilgili anlayışının temelinde kutsal metinleri yer almaktadır. *Tora’nın* beş bölümünden ilki yaratılıştır. Bu açıdan Yahudilikteki yaratılış hakkındaki inanışların temelinde bu kutsal metin yer almaktadır. Burada, göğün ve yerin yaratılışı, ışığın ve karanlığın ayrışması, suyun ve toprağın şekillenmesi, bitkilerin yaratılışı, deniz ve kara canlılarının yaratılması ve insanın yaratılmasıyla ilgili süreç açıklanmakta ve tüm bunların altı gün içerisinde gerçekleştiği belirtilmektedir. Buna göre, farklı günlerde farklı şeyler yaratılmıştır. Tanrı yaratılışa ilk gün ışıktan başlar, aynı gün gündüzü ve geceyi yaratır. İkinci gün göğü; üçüncü gün kara ve denizleri, bitkileri; dördüncü gün aydınlanmak ve zamanı ayarlamak için güneşi, ayı ve yıldızları; beşinci gün deniz canavarlarını, balıkları ve kuşları yaratır. Altıncı gün evcil, yabani, sürüngen bütün hayvanları yaratan Tanrı için sıra insanın yaratılmasına gelmiştir. Yedinci gün Tanrının dinlenme günü ve yaratılanların kutsanma zamanıdır.⁵ Özellikle yaratılış bölümünün ilk dört kısmında

² Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 46-48.

³ Şevket Özcan, “İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *Dini Araştırmalar* 19/48 (Haziran 2016), 207-209.

⁴ Mustafa Erdem, *Hız. Âdem* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 28.

⁵ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 1/1-30.

yaratılış hakkında detaylı bilgiler bulunmaktadır. Bu kısmın ilk cümlesinden itibaren hiçbir şey yokken Tanrı'nın ilk temel formları yaratması ele alınır. Önce ışık, sonra suların arasından gök kubbenin yaratılışı, denizler ve bitkilerin yaratılışı, hayvanların yaratılışı, insanın Tanrı suretinde yaratılışı anlatılır. Bu yaratılış işlemi altı günde tamamlanır ve yedinci gün kutsanır.⁶

İnsanın yaratılışı ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: *“Yaratıldığında, göklerin ve yeryüzünün türevleri bunlardı. Tanrı'nın yeryüzü ve gökleri tamamladığı günde, hiçbir yabancı çalılık henüz yeryüzünde değildi ve hiçbir yabancı bitki henüz bitmemişti. Çünkü Tanrı henüz yeryüzüne yağmur yağdırmamıştı ve toprağı işleyecek insan yoktu. Yeryüzünden bir sis yükseldi ve toprağın tüm yüzeyini suladı. Tanrı, adamı toprağın tozundan şekillendirdi ve burun deliklerine bir yaşam nefesi üfledi. İnsan [böylece] yaşayan bir canlı haline geldi. Tanrı, Eden'de doğuya doğru bir bahçe dikti. Şekillendirmiş olduğu adamı oraya yerleştirdi.”*⁷ Burada da görüldüğü gibi Yahudiliğe göre insanın yaratılışı Âdem ile başlamıştır. Dolayısıyla ilk insan erkektir.

Ancak insanın yaratılışı hakkında Yahudi kaynaklarında üç ifade yer almaktadır. Bunlardan ilk ifade *“Tanrı adamı Kendi görüntüsünde yarattı. Onu Tanrı'nın görüntüsünde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı”*⁸ şeklindedir. İkinci ifade ise, *“Bu, Adam'ın soyunun anlatımıdır: Tanrı, insanı yarattığı günde, onu Tanrı'nın benzerliğinde yaptı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı. Onları mübarek kıldı ve onları yarattığı günde onlara İnsan (Adam) ismini verdi”*.⁹ Bu ifadelerden de anlaşılmaktadır ki, Yahudiliğe göre erkek ile kadının aynı anda aynı özden yaratılmış olduğudur. *Tanah*'taki diğer ifadeye göre de ilk önce erkek yaratıldı. *“Adamın yalnız olması iyi değil. Ona, kendisine uygun bir yardımcı yapayım”*¹⁰ şeklinde ifade bulan cümleye göre de Âdem'in yalnız olmasının iyi olmadığı ve bu yalnızlığın giderilmesi için kadının yaratılmış olduğudur.¹¹

Lilit, Âdem ile birlikte yaratılan ve daha sonra onu terk ederek kaçan ve ardından iblis ile birlikte olan kadının adıdır. Yalnızlıktan Âdem'in sıkıldığına gören Tanrı Lilit'i getirmek için üç melek göndermiş; ancak Lilit gelmemiş¹² Bunun üzerine Âdem'e yoldaş olması için onun kaburgasından Havva'yı yaratmıştır. Yılanın Havva'yı, Havva'nın da Âdem'i yanıltması neticesinde Tanrı hem yılanı hem Havva'yı cezalandırmıştır.¹³

Havva'nın, Âdem'in kendi parçasından yaratılmış olması onun eşine aşına olmasını ve ona bağlanmasını sağlamıştır. Ve bu durum, *“Tanrı adamın derin bir*

⁶ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 1, 2, 3 ve 4.

⁷ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/ 4-8.

⁸ Tora ve Aftara: Bereşit Bereşit, Perek 1/27.

⁹ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 5/1-2.

¹⁰ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/18.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/9-20.

¹² Asife Ünal, “Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/2 (29 Aralık 2017), 107.

¹³ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 3/1-20.

bilinçsizlik durumuna düşmesini sağladı ve [adam] uyudu. [Tanrı, adamın] Kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapadı. Tanrı, adamdan aldığı kaburga kemiğini bir kadın şeklinde inşa etti ve onu adama getirdi. Adam 'şimdi bu, kanım ve canımdır. İsmi Kadın olsun; çünkü adamdan alındı', dedi. Bu sebeple bir erkek, babasını ve annesini bırakıp eşiyile birleşmelidir ve tek vücut haline gelmelidirler"¹⁴ ifadeleriyle belirtilmektedir. Böylece Havva, Âdem'in bir parçası, tamamlayıcısı ve toprağı işlemede yardımcı olmuştur. Bu nedenle Âdem, Havva'ya içten bağlanmıştır. Böylece, erkek ile kadının oluşturacağı aile kurumu ve ikisinin birbiriyle ilişkisi de belirtilmiş olmaktadır.¹⁵

Tanah dışındaki Yahudi kaynaklarında kadının yaratılışı hususunda: "Kadın, Âdem'in mağrur olmasın diye başından, her şeye bakmaya istekli olmasın diye gözünden, her şeyi, duymaya meraklı olmasın diye kulağından, çok konuşmasın diye ağzından, kıskanç olmasın diye kalbinden, aşırıya hevesli olmasın diye elinden, çalıştırma heveslisi olmasın diye de ayağından yaratılmamıştır. Âdem'in kaburgasından gizli, mütevazı bir yerinden yaratılması kadının mütevazı, gösterişten hoşlanmayan ve gizli bir münzevi olması içindir. Ancak kadın Tanrı'nın tasarımını ve amacını bozmaktadır. Yine aynı kitapta erkeğin su geldiğinde nispeten yumuşak ve eriyen toraktan/yeryüzünden yapıldığı, kadının ise sert bir madde olan kemikten yaratılması sebebiyle daha inatçı ve sert olduğu" gibi anlatımlara yer verilmektedir.¹⁶

3. Yahudilikte Erkek

İnsanın erkek-kadın olarak yaratılışı ve yaratılış sonrasında yaşanan durumlar Yahudilikteki cinsiyetle ilgili anlayış üzerinde etkili olmuştur. Bu bağlamda kutsal metinlerde geçen ifadeler erkeğin kadın karşısındaki durumunu belirlemekte ve kadın üzerindeki egemenliğinin dayanağını oluşturmaktadır.

3.1. Tanah'ta Erkeğin Durumu

Tanah'ta yer alan insanın yaratılışı hakkında iki farklı ifadenin olduğunu yukarıda ifade etmiştik. Birinci ifadeye göre erkek ve kadın aynı anda ve ikisi de Tanrı suretinde yaratılmıştır.¹⁷ Buradaki ifadeye göre yaratılış açısından kadın ile erkeğin birbirinden üstünlükleri söz konusu değildir. Yani her ikisi de eşit olarak yaratılmışlardır. Ancak ikinci ifadeye göre kadın, erkekten sonra ve ondan bir parça olarak yaratılmıştır. Erkek kadına ad koymuştur. Bu durum Yahudi geleneğinde erkeğin hâkimiyeti ve kadının ona boyun eğmesi olarak görülmüştür. Kadının erkekten yaratılmasının nedeni olarak aynı bütünün parçaları olmaları dolayısıyla birbirlerine bağlanmalarını sağlamaktır.¹⁸ Yine kadın erkekten bir parçadan yaratılması dolayısıyla parçanın bütüne tâbi olması gibi kadının da erkeğe tâbi olması

¹⁴ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/21-24.

¹⁵ Ahmet Gündüz, "Eski ve Yeni Ahid'in Kadın Anlayışına Mukabil Kur'an'ın Medeniyeti", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (01 Aralık 2014), 80.

¹⁶ Ünal, "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", 106.

¹⁷ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 1/26-27.

¹⁸ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/23-24.

beklenmektedir. Kitab-ı Mukaddes geleneğinde erkek kadının efendisidir. İbranice'de kocaya verilen isimlerden biri de "baal" dir ki, efendi anlamındadır.¹⁹ Âdem ile birlikte yaratılan kadın Lilit'in geri dönmeyi kabul etmemesi üzerine Âdem'den bir parça ile yaratılan kadın Havva'nın yaratılması kadının erkeğin otoritesi altına alınmasını sağlamıştır. Böylece erkek, kadın üzerinde bir otorite olmuştur.²⁰

Tanah'a göre erkeğin de cezalandırılması söz konusudur. Yasak meyveden yemeden önce hem erkek hem kadın çıplaktırlar ama utanma duygularına sahip değildirlir.²¹ Yasak meyveden yemeleri neticesinde utanma duygusunu hissederler ve Tanrının kendilerine seslendiğini işitince saklanırlar. Bu durum karşısında Tanrı onların utanma duygularının olduğunu hisseder ve yasak meyveden yediklerinden şüphelenir. Âdem de yanına verdiği kadın yedirdi der ve suçu Havva'ya yükler. Aslında burada Havva'ya atılan bir suçtan ziyade tanrıya bir serzenişte bulunma olduğu düşünülebilir. Kadın da yılanın kendisini kandırdığını belirtir. Bunun üzerine kadın da yılan da lanetlenmiş olarak cezaya çarptırılır. Bu olaydan Âdem de nasibi alır. Karısını dinlemesinden ve yenmesinin yasak olduğu bildirilen meyveden yediğinden dolayı ömrü, kendi yüzünden lanetlenen topraktan çalışarak yiyecek elde etmek zorunda kalarak geçirmekle ve yaratılmış olduğu toprağa dönmekle cezalandırılır.²²

Tanah'ta ifade edildiği üzere, kadının Tanrının yasaklamış olduğu meyveyi yılanın telkin etmesi sonucunda yemesi ve kocası Âdem'e yedirmesi, kadının ikinci planda kalarak erkeğin ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Yahudi tarihi boyunca kadın erkeğin yardımcısı, kocasına ait, kocasının, kendisinin efendisi ve ona hâkim olması gibi kabullerin temel dayanağı olmuştur.²³ Yahudi hukukunun geneli dikkate alındığında öngörülen sistemin, dini ve sosyal açıdan topluma tam üyeliğin erkeğin hakkı olduğu, kadının ise ekonomik, sosyal, dini gibi bakımlardan erkeğe bağımlı veya erkekten daha düşük bir konumda yer aldığı bir sistem olduğunu söylenmek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan Rabbani literatürde erkeklerden çok kadınlar kusurlarından dolayı yerilmektedir. Kusur erkekler tarafından icra edilmiş olması durumunda ise, tüm erkekler suçlanmak yerine kusurun ferdiliğine uyulurken, kusur veya hata herhangi bir kadın tarafından ferdî olarak yapıldığında bazı hatalar veya kusurlar tüm kadın cinsine yüklenmektedir. Yukarıda da yasak meyve ile ilgili işlenen hata Havva tarafından işlenmiş olsa da bu kusur genel olarak Yahudi tarihi boyunca tüm kadın cinsine teşmil edilmiştir. Bu bağlamda, Yahudilikte erkekler adına pozitif bir ayrımcılıkla birlikte erkeğe kadın karşısında bir üstünlük atfedilmektedir. Yahudi kutsal metinlerindeki kadının ikinci planda ve erkeklerin onlardan daha üstün olduğunu belirten ifadeler, Sefarad Yahudi literatüründe de yansıma bulmuştur. Kız

¹⁹ Ömer Faruk Harman, "Kadın: İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/ 82-86.

²⁰ Ünal, "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", 107.

²¹ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 2/25.

²² Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 3/9-19; Ünal, "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", 110.

²³ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 3/16.

çocuğu sahibi olan erkekler, her ne kadar daha önceki dönemlerde olduğu kadar katı bir şekilde olmasa da yadırganmaktadır. Kız çocuk sahibi olan erkeklerle dalga geçilmesi veya kız çocuklarını kaybeden erkeklerin buna fazla aldırış etmemeleri şeklindeki teamül, dönemin rabbileri tarafından eleştirilmesi bir yumuşama eğilimi olarak algılansa da erkeğin kadına üstünlüğü teyit edilmektedir. Erkek çocukla kız çocuğunun karşılaştırılmasında da iyi olan kız çocuğuna göre asi/yaramaz olan erkek çocuğu daha değerli olduğu düşünülmektedir.²⁴

Kadının ve kız çocuğunun olumsuz imajları, Yahudilikte erkeğin sorumluluğunu arttırmış ve kadınların ancak erkeğe bağlı kalırlarsa olumsuz durumlarının kontrol altında olacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, tüm kötülüklerin başı olarak, Havva'nın sorumlu olduğu yasak meyveden yeme suçu gösterilmiş ve bu yönüyle kadınların 'ayartıcı' olduğu belirtilmiştir. Kadının duygusal, zayıf ve günaha yatkınlığına dair negatif durumunun kontrolünün sağlanması adına kadın, erkeğe bağlı ve onun kontrolünde olan bir figür olarak sunulmuştur. Bu açıdan da erkeğin kadının olumsuz davranışlarının oluşmamasını sağlamak gibi bir görevinin olduğu anlaşılmaktadır. Otorite erkeğe aittir. Kadının, kocasının aşağısında yer alması ve kocasına itaat etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.²⁵ Erkek üstünlüğünü gösteren bir diğer veri ise, soy kütüğü ile ilgilidir. *Tanah*'ta çoğunlukla erkek tarafın yani babaların isimleri anılmaktadır. Aynı oranda, kadınların isimlerine yer verilmemektedir.²⁶

3.1.1. Evlilik ve Boşanma

Yahudilikte aile geniş kapsamlıdır. Köle, cariye ve hizmetçilerin de dâhil olduğu kan ve akrabalıktan oluşan bir bütündür.²⁷ Yahudi ailesinin geniş yapıya sahip olmasında dini öğretilerin yanında sosyo-kültürel faktörler de etkili olmuştur. Özellikle Yahudilerin değişik coğrafyalara göç etmek durumunda kalmaları birçok zorluklarla baş etmelerini gerekli kılmıştır. Bu sebeple de geniş aile yapısına sahip olmuşlardır. Ayrıca, hayatın zorluklarından ve ilahi emrin yerine getirilmesinden dolayı, erkek nüfusa ihtiyaç duyulduğu ve bu yüzden çok evliliğe itibar edildiği²⁸ hatta bunun bizzat ilk hanım tarafından yapıldığı dikkat çekmektedir.²⁹ Erkek çocuğa sahip olamayan koca, aile ocağının sönmemesi için birkaç defa evlenmekte veya cariyelerinden yararlanmaktadır. Şayet koca çocuksuz ölmüş ise dul kalan eşi, ölen

²⁴ Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları - VIII*, (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012), 645.

²⁵ Harman, "Kadın: İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarda Kadın", 24/82-86; Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları - VIII*, 633-645.

²⁶ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 4/17-26; Perek 5/1-32; Perek 10/1-32.

²⁷ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 11/31 ve 12/5.

²⁸ Samuel II, 5/13; Krallar I, 11/3.

²⁹ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 16/1-3 ve 30/9.

kocasının kardeşiyle evlenmekte, böylece doğacak erkek çocuk ile ölenin ismi ve ailesi yaşatılmaktadır.³⁰

Evlilik, bir aile olmanın temeli olarak kabul edilmektedir. Yahudilikte ilk adam ve kadının evliliğinin de insan neslinin devamını sağlamak amacıyla gerçekleştirilmesi Tanrı tarafından istenen kutsal bir eylem olarak kabul edilmektedir. Tanrının emri gereği, toplumun devamını sağlayan, ilahi buyruklara uygun olarak kurulan aile kurumunun kuruluşteki amaçları ahlaken yetkin ve her alanda meşruyeti gözetilen sağlıklı nesiller oluşturmaktır. Bu bağlamda evlilik ile kurulan aile kurumu kutsal olarak kabul edilmektedir. Evlilik, “*Verimli olun ve çoğalın*” ilahi buyruğun gereği olarak gerçekleştirilmektedir. Tanrının bu emrini yerine getirmek kadından daha ziyade erkeğin üzerine düşen bir sorumluluktur. Erkek, bu sorumluluğu yerine getirebilmek için kendisini tamamlamalıdır. Yani, aile kurarak neslin devamını oğullar ve kızlar edinerek sağlamalıdır. Böylece aile olarak tam bir bütün olmalıdır. Tanrının kendine yüklediği bu sorumluluk nedeniyle evlenme çağına gelmiş bir erkeğin aile kurmasına meşru bir engel yoksa, bu sorumluluktan kaçması ve evliliğini ertelemesi uygun görülmemektedir. “*Evler yapıp oturun. Karılar alın. Oğullarınıza karılar alın ve kızlarınızı kocaya verin*”³¹ ifadesiyle erkeklere bir sorumluluk yüklenerek onlardan kendilerinin evlenip bir yuva kurmalarının yanında kendi yuvasında doğacak çocuklarını da evlendirmeleri istenmektedir. Bu hususla ilgili olarak kız babalarına “*Çocuğun ergenlik yaşına ulaştığında varsa köleni bile azat et ve kızını bir an önce evlendir.*” emri verilmektedir.³²

Yahudilikte erkeğin soyunun devamını sağlamak için bir oğul sahibi olması gerekmektedir. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz üzere Yahudilikteki çoğalma emri kadınlara değil, erkeklere ait olan bir sorumluluktur. Bunu erkelerin sağlaması gereklidir. Bu nedenle Yahudiliğe göre erkek, bu emri gerçekleştirmek için her çareye başvurmalı ve çoğalma emrini yerine getirmek için gerekli gayreti göstermekten imtina etmemelidir.³³ Evliliğin amacı çoğalmak olduğundan dolayı Yahudilikte çocuk sahibi olamamak sadece kadın için değil, erkek için de bir ceza ve noksanlık olarak kabul edilmektedir.³⁴

Evliliğin sağlanması, soyunun devamını sağlamak, kız ve erkek çocuklarının evlenmesini sağlamak, eş seçip onun gerekli ihtiyaçlarını karşılamak, evlendiği kadına belli bir miktar değer ödemek gibi sorumluluklar erkeklerin sorumluluğunda bulunan

³⁰ Ali Osman Kurt, “Yahudilikte Levirat Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/17, (2016)/ 254-256; Erdem, “Dinler ve Aile” *Türk Aile Ansiklopedisi* Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 1/ 344.

³¹ Yeremya, 29/5-6.

³² Harman, “Semavi Dinlerde Aile”, *Aile Sempozyumu Tebliğler*, (Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015), 44.

³³ Salih Çinpolat, “Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi” *Dini Araştırmalar* 20/51 (Haziran 2017), 145.

³⁴ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 1/27-28.

görevlerdir. Kadının çocuk vermemesi nedeniyle ikinci bir kadınla evlenerek soyunun devamını sağlaması erkek için dini bir görevdir.

Yahudilikte bazı durumlar neticesinde boşama yetkisi erkeğe verilmiştir. Evlilikte olduğu gibi boşama konusunda da erkek egemenliğinin olduğu görülmektedir. Şimdi erkek açısından boşanma ile ilgili olarak bazı hususlara değinerek konuya açıklık getirilmeye çalışılacaktır. Yahudilikte boşama erkeğin isteğine bağlı olarak meşru bir hak olarak kabul edilmektedir.³⁵ Yahudilikte ailenin bütünlüğünü ve devamlılığını korumak esas olduğundan boşanma yaygın bir olay değildir. Zira, aile kurumunun devamını sağlamak, dolayısıyla soyunu devam ettirmek Tanrının emri olarak erkeğin sorumluluğunda devam etmektedir. Bu sebeple boşamanın gerçekleşmesi için yani bir erkeğin karısını boşaması için bazı gerekçeler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, soyunun devamı noktasında koca, karısının kendisini aldattığı yönünde şüpheye düşmesidir. Kocanın karısını kıskanması, karısının kendisine bir erkek çocuğu verememesi, kocasının izni olmadan mal ve mülkünde tasarrufta bulunması, cinsel anlamda ihtiyacını gidermemesi gibi gerekçelerle kadına kocası tarafından *get* olarak adlandırılan boş olduğuna dair bir belge düzenlenir. Bu da göstermektedir ki, boşama yetkisi kocadadır. Bu belge olmadan kadın, bir başka erkekle evlenemez. Kısacası koca, karısından hoşlanmaması dahi boşama gerekçesi olarak gösterilmektedir. Ancak kadının kocasında hoşlanmadığı bir durum olsa bile onu boşama ya da ondan boşanma yetkisi yoktur. Zira, kadın kocasının malı mahiyetindedir. Ancak bu durumla ilgili olarak günümüzde farklı uygulamalara da yer verildiği bilinmelidir.³⁶

Yahudi toplumunda kadınlara yönelik olumsuz tutumların neticesinde evlerine kapatılmaya kadar varan durumlara yaşanmıştır. Kadınların sesi de kendisi gibi mahrem kabul edilmiştir. Bu yüzden kadın evinde konuşurken bile sesini yükseltmemelidir. Çünkü kadın yüksek sesle konuşursa sesi komşuları tarafından duyulabilecektir. Evinde konuşurken sesi komşularınca duyulan kadının kocasına, bir yaptırım veya ceza olarak karısını boşama hakkı verilmiştir.³⁷

Boşama neticesinde, *Tanah*'ta erkeğe yönelik olumsuz bir ifade yoktur. Kocaları tarafından boşanmış kadınların ise namuslarının lekелendiğini belirten bazı ifade ve uygulamalar vardır.³⁸ *Tanah*'ta yer alan ifadeler Kohenlerin evleneceği kadınların özellikleri hakkında bile olsa boşanmış kadınların Yahudi toplumundaki olumsuz algılandığını göstermesi açısından önemli bir durumdur.³⁹

3.1.2. İbadet

³⁵ Tora ve Aftara: Devarim, Perek, 24/1.

³⁶ Geniş bilgi için bk. Gürkan, *Yahudilik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 2018.

³⁷ Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşısı Söylemler", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2002),112.

³⁸ Tora ve Aftara: Vayikra, Perek 21/13-14; Hezekiel, 44/22.

³⁹ Cihat Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı/Ahlakı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2/44 (Aralık 2016), 259.

Diğer alanlarda olduğu gibi Yahudilikte kadın, ibadetlerde de erkeklere nazaran geri planda kalmaktadır. Kadınların kendilerine has bazı özelliklerinden (adet görmeleri), ibadetlerde daha az görünür olmasının temel sebebi olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde kadın manevi olarak kirlilik döneminde olduğundan diğer birçok şeyleri yapmaları yasaklandığı gibi ibadetlerden de uzak durmaları gerekmektedir.⁴⁰

Tanah'ta yer alan bilgiler ışığında kadının toplumun diğer alanlarında olduğu gibi ibadete katılma ve ibadet etme konusunda da erkek ile kadın arasında dolayısıyla koca ile karısı arasında bir fark olduğu açıktır. Ferdi olarak yapılan dualarda kadın figürleri ön planda tutulurken,⁴¹ düzenli ve toplu olarak yapılan ritüellerde kadın hep göz ardı edilmiştir. Özellikle önemli haç bayramlarında, kült uygulamalarında takdime sunarken Tanrının huzurunda olmamaları gibi dini uygulamalarda⁴² kadına yer verilmemiş olması ibadetlerde de erkek egemenliğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Yahudiliğin temel karakteri olarak görülen ahitleşmeye ve *Tanah*'ı alma hazırlığı sırasında sadece erkeklerin muhatap alınmış olması⁴³ ve erkeklerin kirlenmemeleri için kadınlara yaklaşmamalarının istenmesi de ibadet alanında kadının uzak tutulması erkek egemenliğini göstermektedir. Hatta örtük bir ifadeyle bile olsa kadının manen kirli olduğu gibi erkekleri de kirleteceğinin belirtilmiş olması erkeğin bu hususta egemen bir figür olarak kabul edilmesine yol açmıştır.⁴⁴

Erkek egemenliğinin/merkeziyetçiliğinin can alıcı noktalarından biri de her sabah okunan duada kendini göstermektedir. Erkekler bu dualarında her sabah kadın olarak yaratılmamış olmalarından dolayı Tanrıya şükretmektedir. Bu durum da göstermektedir ki, her iki cins arasında yani kadın ile erkek arasında asıl ve tali olma durumunu ortaya çıkarmaktadır. Tanah/Tora çalışmalarının sadece erkekler tarafından yapılması gereken bir çalışma ve nesli devam ettirme sorumluluğunun erkeğin görevi olarak algılanması erkeğin ibadetler bağlamında da asli unsur olmasının dayanağı olmuştur. Yahudilikte eylemlerde dahi bir cinsiyet egemenliği söz konusudur. Çünkü, bir eylemin kendi arzusuyla yapılması ile Tanrının emriyle yapılması arasında büyük bir fark vardır. Tanrının isteğiyle yapılan eylemler sevap açısından son derecede önem taşıdığından ibadetler bağlamında her zaman erkeğin yaptığı eylemler daha kutsal olacaktır.⁴⁵ Burada da kadına göre erkeğin öncelendiği aşikârdır. Erkeğin hayatı kadının hayatına göre kutsal kabul edildiğinden erkeğin hayatı dikkate

⁴⁰ Mustafa Yiğitoğlu, "Yahudilikte Kadınların Regl Dönemi /Niddah (נדדה) İle İlgili İle İlgili Hususlar", *Ekev Akademi Dergisi* 23 (2019), 230.

⁴¹ Tora ve Aftara: Şemot, Perek 15/20-21; Samuel I, 2/1-19.

⁴² Tora ve Aftara: Şemot, Perek 23/17; Tora ve Aftara: Vayikra, Perek 15/13-14 ve 28-29.

⁴³ Tora ve Aftara: Şemot, Perek 19/10-15.

⁴⁴ Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları - VIII*, (Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012), 639.

⁴⁵ Gürkan, *Yahudilik*, 323-324.

alınarak eylemde bulunulmalıdır.⁴⁶ Ayrıca, mabetlerde toplu ibadetin şartları arasında on kişinin olması gerekmektedir. Bu sayıya kadınlar dâhil edilmemektedir.⁴⁷ Kadın, köle, cariye, öküz ve eşek ile birlikte kocanın mal varlığı arasında bulunduğundan dolayı, kocalar kadınları üzerinde tasarruf sahibidir.⁴⁸ Maddi anlamda kocasından/erkekten izinsiz bir kadın tasarrufta bulunamaz.

Tanah'ta kadın, genellikle erkek karşısında hep ikinci planda görülse de ön plana çıktığı bazı noktalarda vardır. Genellikle kadın, ebeveyne hürmet etmede⁴⁹ ve bazı yasaklar ve cezalar söz konusu olduğunda erkekle aynı derecede sorumlu olmaktadır.⁵⁰

3.1.3. Miras

Yahudilikte birçok konuda hep ön planda ve egemen olan erkek, mirasla ilgili uygulamalarda da bu durumunu korumaktadır. Erkek/koca/baba öldüğü zaman bütün mirası erkek çocuğa kalır. Kutsal metinde mirasla ilgili olarak "*Bene-Yisrael'e de konuşup [şöyle] söyle: Bir kişi öldüğünde, oğlu yoksa onun mirasını kızına aktaracaksınız. Eğer kızı [da] yoksa [adamın] mirasını kardeşlerine vereceksiniz. Kardeşleri [de] yoksa mirasını amcalarına vereceksiniz. Amcaları [da] yoksa mirasını, ailesinden kendisine yakın bir akrabasına vereceksiniz ve [bu kişi, onun mülkünü] miras alacak. [Bu kurallar] Bene-Yisrael için bir kanuni hüküm olacaktır-Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu gibi*"⁵¹ yer alan ifadeler çerçevesinde mirasta önceliğin erkekte olduğu belirlenmiştir. Ancak yukarıda geçen ifadeler çerçevesinde, bu durumun bazı istisnaları da bulunmaktadır. Kadının kocası vefat ettiğinde oğlu yoksa miras onun kızlarına da intikal edebilir.

Kadın öldüğü zaman kendisine ait olan tüm varlık kocasına kalır. Kocasınca yoksa erkek çocuğuna intikal eder. Ancak erkek öldüğü zaman kadına değil de oğula, oğul yoksa kıza, kız da yoksa ailenin diğer erkek üyelerine intikal etmesi söz konusudur. Günümüzde erkek egemenliğinin olduğu miras konusunda kadınların lehine yeni bazı düzenlemeler yapılmıştır.⁵² Diaspora'da mirasın dağılımı söz konusu ülkenin hukukuna göre düzenlenir. İsrail'de ise, kızların oğullar ile beraber mirasta eşit hakları bulunur. Hatta dul kadın, vefat eden kocasının tüm varidatının yarısını sahiplenebilir.⁵³

3.1.4. Şahitlik

⁴⁶ Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", 643.

⁴⁷ Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşısı Söylemler", 108.

⁴⁸ Tora ve Aftara: Bereşit, Perek 3/16; Tora ve Aftara: Şemot, Perek 20/17.

⁴⁹ Tora ve Aftara: Vayikra, Perek 19/3; Tora ve Aftara: Devarim, Perek 5/16 ve 27/16.

⁵⁰ Tora ve Aftara: Şemot, Perek 20/8 ve 22/18; Tora ve Aftara: Devarim, Perek 5/12-14 ve 22/20-22.

⁵¹ Tora ve Aftara: Bamidbar, Perek 27/ 8-11.

⁵² Ayrıntılı bilgi için bk. Gürkan, *Yahudilik*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları), 2018, 303-329.

⁵³ Yusuf Besalel, "Yahudilikte Temel Kavramlar/ Miras -1", *Şalom Gazetesi* (3 Şubat 2010), <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-74132-haber.html>, erişim: 08 Mayıs 2020.

Diğer sosyal yaşamda olduğu gibi erkeklerin şahitliklerinde de bir üstün cins olma durumu söz konusudur. *Tanah*'ta geçen ifadeye göre Tanrı katında geçerli olan şahitliğin erkeklerinki olduğu belirtilmektedir.⁵⁴ Bu ifadede kadınların şahitliği üzerinde durulmamıştır. Bu nedenle şahitlik etme yetkisi ve görevi de erkeğin sorumluluğundadır. Ancak, ilgili ifadede geçen iki şahit ile her iki cinsiyetin de kastedildiği savı ileri sürülmüştür.

Erkeklerin değil de kadınların şahitlikten menedilmesinin gerekçesi, kadınların herhangi varlığı olmadığından dolayı yanlış şahitlikte buldukları takdirde tazminat ödeyememeleridir. Zira geleneksel Yahudi inancına göre kadınların mülkiyeti yoktur ve geçimleri kocaları tarafından sağlanır. Sosyal ortamdan kopuk olmaları onların güvenilir bir şahit olmalarına engel olabilirdi.⁵⁵ Bu bağlamda *Tanah*'taki ifadeler dikkate alındığında şahitlik etme yetkisi ancak erkek cinsine ait olarak kabul edilmektedir.

3.2. Talmud'da Erkeğin Durumu

Yukarıda bahsi geçtiği üzere erkeğin aile kurması, kendini tam hale getirmesi, neslini çoğaltması gibi ilahi emri yerine getirme emri bulunmaktadır. Bu bağlamda *Talmud*'da da evli olmayan erkeğin eksik olacağı, dolayısıyla neşeden, iyilikten, kendisini koruyacak bir kalkandan, huzurdan mahrum olacağı ve tam bir erkek olmayacağı belirtilmektedir. Bu nedenle zamana gelen erkeğin evlenmesi ve tam bir insan olması için aile kurmasının gereği vurgulanır. *Talmud*'da evli olan erkeklerden, evlilikten, aile kurumundan övgüyle bahsedilirken, yaratılış tabiatı ve gayesi ekseninde insanın eşe, evliliğe olan ihtiyacı üzerinde durulur.⁵⁶ Bir kişinin evlenmekten kaçınması, isteyerek çocuksuz kalması, gücü ve durumu elverişli iken çoğalmaması tasvip edilmemesinin ötesinde dini bir yasak ve suç sayılır. Evlenmeyen erkeklere de, işe yaramaz anlamında *ravak* denilir.⁵⁷

Talmud'da bekârlık Tanrıya olan ibadeti etkileyen bir durumu ifade etmektedir. Bekârlık, neslin çoğalmasının önündeki bir engeldir. Dolayısıyla Tanrıya ibadet edecek ruhların sayıca azalmasına sebeptir. Bu sebeple meşru gerekçesi olmayan bütün erkekler için evlilik gereklidir.⁵⁸ Bu anlayış çerçevesinde Yahudi geleneğinde dünyevi lezzetlerden olan cinsellikten uzaklaşılması yerilmektedir.⁵⁹

SONUÇ

Yahudilikte toplum yapısı erkek egemenliği üzerine kurulmuştur. Bunda kutsal metinde geçen ifadelerin etkili olduğu açıktır. Yaratılışla ilgili olarak *Tanah*'ta geçen

⁵⁴ Tora ve Aftara: Devarim, Perek 19/17-18.

⁵⁵ Besalel, "Yahudilikte Kadın-2", Şalom Gazetesi (07 Şubat 2018), <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-105808-haber.html>, erişim: 08 Mayıs 2020.

⁵⁶ Babylonian Talmud, Yevamoth, 62b; 63a.

⁵⁷ Salih Cinpolat, "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma Ve Çoğalmanın Yeri Ve Önemi", 142.

⁵⁸ Babylonian Talmud, Yevamoth 61b, 64a; Babylonian Talmud, Yevamoth 21b.

⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Cihat Şeker, "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı/Ahlakı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2/44 (Aralık 2016)/247-271.

ifadeler erkek ve kadın cinsinin anlam ve değeri üzerinde belirleyici olmuştur. Kadının yaratılışı hakkındaki iki farklı ifade çerçevesinde cinsiyetle ilgili kabuller oluşmuştur. Bunlardan ilk yaratılan kadının Havva olmayıp Lilit olduğudur. Buna göre Lilit ile Âdem'in yaratılış zamanı, ikisinin de topraktan yaratılması ve yaratılıştan kaynaklanan herhangi bir aşağılık veya üstünlük olmadığıdır. Daha sonra Lilit'in Âdem'den daha değersiz olduğu zannına kapılarak kaçması ve Tanrı tarafından gönderilen melekler aracılığıyla da geri dönmemiştir. Bu olaydan sonra Âdem yalnız ve yarım kalmış, üzülmüş ve yalnızlıktan canı sıkılmıştır. Bunun üzerine Tanrı Âdem'in bu sıkıntı ve üzüntüsünü gidermek için kaburga kemiğinden, kendinden bir parçadan Havva'yı yaratmıştır. Böylece yarım kalan Âdem tamamlanmıştır. Ancak, Aden'de Tanrının yasak kıldığı bir ağacın meyvesinden Havva'nın yemesi ve bu hususta Âdem'i de ayartması neticesinde Tanrı tarafından bazı yaptırımlara maruz kalmışlardır. Âdem'in de yapmış olduğu hata cezasız kalmamıştır. Bu ikinci yaratılış ifadesi ve Havva'nın suçun faili olması dolayısıyla Yahudi geleneğinde kadının konumu olumsuz imaja sahip olmakla birlikte erkek egemenliğinin oluşmasına temel olmuştur. Özetle belirtmek gerekirse Yahudi geleneğinde erkek egemenliği kutsal metin ifadelerinde yer alan olumsuz kadın algısı üzerine oluşmuştur, sonucunu çıkarabiliriz. Ancak sadece bu metin ifadelerinden hareketle konuyu açıklamak bir eksiklik olabilir. Yahudi tarihi, Yahudi yaşam koşulları, tarih içerisinde oluşan gelenek de göz ardı edilmemelidir.

KAYNAKÇA

Babylonian Talmud. <https://www.sefaria.org/texts/Talmud>.

Besalel, Yusuf. "Yahudilikte Kadın-2". *Şalom Gazetesi* (07 Şubat 2018). <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-105808-haber.html>. Erişim: 08 Mayıs 2020.

Besalel, Yusuf. "Yahudilikte Temel Kavramlar/ Miras -1". *Şalom Gazetesi* (3 Şubat 2010). <http://www.salom.com.tr/arsiv/haber-74132-haber.html>. Erişim: 08 Mayıs 2020.

Çinpolat, Salih. "Yahudilikte Çocuk Sahibi Olma ve Çoğalmanın Yeri ve Önemi" *Dini Araştırmalar* 20/51 (Haziran 2017) :137-152.

Erdem, Mustafa. "Dinler ve Aile". *Türk Aile Ansiklopedisi*. 1: 341-351. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991.

Erdem, Mustafa. *Hz. Âdem*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Gündüz, Ahmet. "Eski ve Yeni Ahid'in Kadın Anlayışına Mukabil Kur'an'ın Medeniyeti", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (01 Aralık 2014): 78-103

Gürkan, Salime Leyla. "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik, Dinler Tarihi Araştırmaları-VIII*. 631-648. Ankara: Türkiye Dinler Tarihi Araştırmaları, 2012.

Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. Ankara: TDV Yayınları, 2018.

- Harman, Ömer Faruk. "Kadın: İslam Öncesi Dinlerde ve Toplumlarında Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 24: 82-86. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Harman, Ömer Faruk. "Semavi Dinlerde Aile". *Aile Sempozyumu Tebliğler*. 39-51. Ankara: Medeniyet Vakfı Yayınları, 2015.
- Kurt, Ali Osman. "Yahudilikte Levirat Evlilik: Geleneğin Tutsak Ettiği Kadınlar", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 11/17, (2016): 245-266.
- Kutsal Kitap*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.
- Özcan, Şevket. "İnsana Verilen Değer Ekseninde Çeşitli Dinlerde İnsan: Dinler Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Bir İnceleme". *Dini Araştırmalar* 19/48 (Haziran 2016): 203-224.
- Şeker, Cihat. "Yahudilikte Evlilik ve Cinsellik Anlayışı/Ahlakı", *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 2/44 (Aralık 2016): 247-271.
- Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara* (5 cilt). Çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik.
- Ünal, Asife. "Yahudi Geleneğinde Kadının Yaratılışı ve Lilit Efsanesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)* 17/2 (29 Aralık 2017): 103-115.
- Yasdıman, Hakkı Şah. "Yahudi Kutsal Metinlerinde Kadın Karşıtı Söylemler", *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2002): 97-121.
- Yığıtoğlu, Mustafa. "Yahudilikte Kadınların Regl Dönemi /Niddah (נִדָּח) İle İlgili İle İlgili Hususlar", *Ekev Akademi Dergisi* 23 (2019): 225-232.
- Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: TDV Yayınları, 2017.